

Un dibuix gironí característic de la primera època franquista.

Els ex-combatents franquistes a les comarques gironines

Josep Clara

En el número extraordinari que *El Pirineo* va publicar l'any 1940 per commemorar les Fires de Sant Narcís de Girona, s'hi van incloure tota una colla de treballs que glossaven i justificaven l'obra de les institucions del Nuevo Estado, entre els quals figurava un llistat dels ex-combatents de cada poble. Parlem, naturalment, dels ex-combatents del bàndol triomfador en la contesa bèl·lica, és a dir, de la gent que s'havia alçat o passat als «nacionals» des de la zona republicana.

L'interès de la relació, malgrat que la publicació avisa que les dades són provisio-

nals, ens sembla prou evident de cara a fixar la participació gironina en les files dels franquistes i també per conèixer les àrees geogràfiques que donaren més efectius als sollevats. En el quatre I desglossem les xifres per comarques i oferim els índexs de participació sobre la base de la població existent l'any 1936.

Definició d'ex-combatent

Abans d'entrar en la consideració sectorial de cada una de les demarcacions, serà oportú de reportar qui podia ser considerat ex-combatent.

Segons la circular 90 del 1939, de la Secretaria General de FET y de las JONS, era ex-combatent:

a) «El que se halle en posesión de la Medalla de la Campaña o reúna las condiciones exigidas para obtenerla».

b) «El que sin poseer la Medalla de la Campaña luchó en primera línea de fuego como voluntario durante un período de tiempo no inferior a tres meses y no está comprendido en alguna de las quintas movilizadas».

c) «El que en zona dominada por el enemigo se alzó en armas por la Causa Nacional y continuó en zona roja, sin prestarles servicios hasta su liberación, y llegada ésta se incorporó al Ejército o Milicias, prestando servicios de primera línea de fuego, en el caso de que su liberación tuviera lugar antes de la terminación de la guerra».

Una nova definició que no especificava la primera línia de combat, però que demanava més de sis mesos de mobilització, va ser establerta per ordre del 24 de juny de 1940, ara pel ministeri de l'Exèrcit:

«A fin de resolver con carácter general las frecuentes consultas dirigidas a este Ministerio en solicitud de aclaración respecto a qué individuos se les puede considerar como ex combatientes entre aquellos que formaron parte de nuestro Ejército durante la pasada campaña, se dispone que disfrutará de la expresada consideración y consiguientes beneficios

el personal que haya obtenido cualquier recompensa por méritos de guerra o hubiere estado movilizado más de seis meses en unidades u organismos militares».

Per una altra ordre de la Secretaria General, del 24 de febrer de 1942, hom amplia la consideració als voluntaris de la División Azul, que en aquells moments lluitaven contra Rússia (1). Ací, naturalment, no tindrem en compte aquesta aportació posterior a la guerra civil, ja que la nostra font d'informació és anterior al viatge impulsat per la Falange per tal de combatre al front rus.

Comarca a comarca

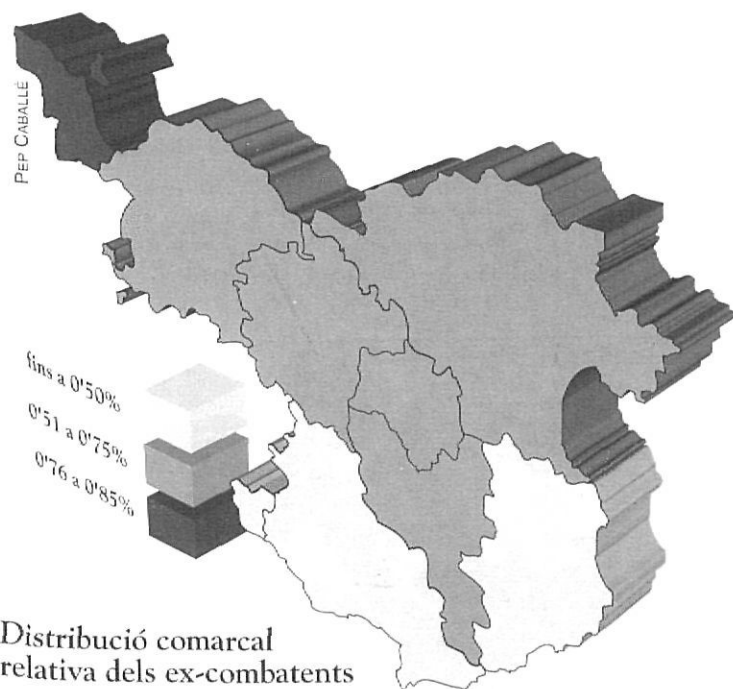
La Cerdanya ocupa en termes absoluts el darrer lloc de la relació apuntada, però en nombres relatius —quan tenim en compte la població del territori— passa al primer lloc. Els efectius es distribueixen en vuit poblacions. Puigcerdà aporta 35 ex-combatents, la qual cosa significa més de la meitat dels de la comarca. En segona posició, Guils —amb 6 ex-combatents— queda a força distància. El caràcter fronterer de la demarcació, i el fet que era relativament fàcil de passar d'un estat a l'altre, ajuda a explicar la fugida dels cerdans i la seva incorporació als rengles franquistes. No oblidem tampoc la radicalització

del comitè àcrata que dominà la comarca fins a l'abril del 1937 (2).

La Garrotxa és situada al segon lloc en termes relatius i al tercer en nombres absoluts. Les vint-i-tres poblacions afectades són encapçalades per Olot, que anota 60 ex-combatents, seguit de Sant Feliu de Pallerols (32), Sant Esteve de Bas (18), Sant Privat de Bas (13), Montagut (12), Oix i les Planes (11) i Castellfollit (10). Es constata el predomini dels municipis situats al sud del Fluvià. L'Alta Garrotxa era més propera a la frontera, però també més despoblada.

El Ripollès, una altra comarca fronterera, és al tercer lloc en nombres relatius i al sisè en xifres absolutes. Entre les dinou poblacions que aporten efectius destaquen Ripoll (32), Camprodon i Sant Joan de les Abadesses (19), Freixenet (15), Pardines (13) i les Llosses (12).

El Gironès ocupa el primer lloc en nombres absoluts, però baixa al quart en xifres relatives. Al capdavant de les trenta-cinc poblacions afectades hi ha la mateixa capital provincial amb 165, seguida de Banyoles (61), Cassà de la Selva (25), Vilademuls (17), Cornellà de Terri (14), Espornellà (13), Llagostera (13), Bescanó (11) i Salt (10). S'ha de remarcar l'aportació sorgida de l'àrea de Banyoles, de manera que si ens referíssim a la comarca actual del Pla de l'Estany,

Quadre I
Distribució comarcal dels ex-combatents

comarques	població	ex-combatents	%
Alt Empordà	66.674	346	0,51
Baix Empordà	55.985	174	0,31
Cerdanya	7.518	64	0,85
Garrotxa	41.384	242	0,58
Gironès	78.407	420	0,53
Ripollès	29.874	170	0,56
Selva	52.115	226	0,43
Total	331.957	1.642	0,49

els 145 ex-combatents que hi aporta la situarien en el primer lloc en nombres relatius (0,91 per cent).

L'Alt Empordà se situa al cinquè lloc en nombres relatius i al segon si mirem les xifres absolutes. Les procedències més altes corresponen a Figueres (61), Castelló d'Empúries (15), Espolla (15), Cistella (13), Saus (12), Ventalló (11) i Garriguella (10). Els pobles afectats són cinquanta-sis.

La Selva, més allunyada de la frontera, figura al lloc quart en nombres absoluts i al sisè en xifres relatives. Les vint-i-dues poblacions que fan aportacions al cens d'ex-combatents són encapçalades per Blanes (35), seguida de la Celleria (21), Santa Coloma de Farners (18), Amer (17), Anglès (14), Maçanet de la Selva (13), Sant Feliu de Buixalleu (12), Caldes (11) i Lloret de Mar (11). Juntament amb el Baix Empordà, la Selva és una de les comarques que aporta un índex de participació per dessota de la mitjana provincial.

El Baix Empordà ocupa el lloc setè en nombres relatius i el cinquè en absoluts. És també una comarca que no toca la ratlla fronterera i la que presenta l'índex més baix. Les vint-i-sis poblacions que aporten ex-combatents en nombre superior a deu són Torroella de Montgrí (30), Palafrugell (29), la Bisbal (28) i Sant Feliu de Guíxols (15).

Factors explicatius

A l'hora de cercar una explicació a la distribució geogràfica dels ex-combatents pensem en tres factors: a) la situació propera a la frontera, b) els

El Jefe del Servicio Provincial de Ex-combatientes

—
Gerona

resultats electorals del febrer de 1936, i c) les víctimes del procés revolucionari de l'estiu del mateix any.

El factor geogràfic, la proximitat a la ratlla fronterera, és un fet constatable. Les comarques que presenten l'índex d'ex-combatents superior a la mitjana provincial són la Cerdanya, la Garrotxa, el Ripollès, el Gironès i l'Alt Empordà —totes frontereres llevat del Gironès—, i les que se situen dessota de la mitjana —la Selva i el Baix Empordà— són, justament, les més allunyades de la frontera.

El factor ideològic, en canvi, no té una correspondència tan evident. El Gironès i la Selva foren les comarques que proporcionaren més vots al Front d'Ordre del 1936, i les que menys, el Baix Empordà, l'Alt Empordà i el Ripollès (3).

Finalment, el factor revolucionari,

la violència desfermada a la rera-guarda durant els primers mesos de la guerra, sembla que incidí també d'una manera força notable en la determinació de passar-se als «nacionals». Els treballs de Solé i Villarroya permeten d'ordenar les comarques segons l'índex de baixes causades: la Cerdanya, el Gironès, l'Alt Empordà, el Ripollès, la Garrotxa, la Selva i el Baix Empordà (4).

El quadre II aplega totes aquestes dades comparatives.

Una delegació de FET-JONS

En els estatuts de Falange Española Tradicionalista y de las JONS del 31 de juliol de 1939 (article 23) es va contemplar l'existència d'una organització d'ex-combatents entre els diversos serveis del partit. La seva finalitat fou esdevenir un òrgan autenticador dels requisits necessaris per pertànyer al grup, i actuà també d'agència de col·locació, aspecte que va tenir la seva eficàcia. Solament el 1942 va trobar feina —a nivell estatal— per a més de 50.000 ex-combatents.

De fet, el títol d'ex-combatent va ser un privilegi acceptat i contemplat a la llei de cara a proveir vacants en els organismes dependents de l'Estat, la província o el municipi, i ja no diguem el mateix partit. L'anunci en aquest sentit ja havia estat llançat durant els primers dies de la guerra civil a fi de convidar la gent a participar en la lluita i, com afirma Ricardo Chueca, representava acceptar implícitament «la idea del Estado como

«botín» a cambio de la cuota de fidelidad correspondiente» (5).

El primer delegat nacional d'aquest servei fou un home tan caracteritzat com José A. Girón de Velasco, que va ser-ho del 1939 al 1954 i fou substituït per un altre nom no menys emblemàtic de la ideologia ultra com Tomás García Rebull. A Girona la delegació corresponent va ser portada des del 1939 per Antoni Franquet, capità mutilat; des del 1950 per Rafael Echevarría Román, militar, i des de 1956 per José Haro Arrabal, inspector de policia. En la reorganització dels serveis de la Secretaría General del Movimiento endegada a partir del 1957 sota el comandament de Solís, l'entitat va passar a la delegació d'Asociaciones com a germandat. El seu lema era prou definidor: «En la guerra, tu sangre. En la paz, tu trabajo».

Conclusions

El cens d'ex-combatents, inferior a 2.000 membres, parla d'una minoria de gironins que no vacil·là a sortejar les dificultats que suposava el fet d'alçar-se contra el règim legal o de traspasar la frontera i incorporar-se a l'Espanya nacional. El grup continuaria minoritari si hi suméssim els que perderen la vida en els combats (6), perquè les comarques gironines quedaren dins la zona republicana i foren justament els soldats republicans els que van fer pujar el volum dels morts al front.

Més que el factor ideològic, el factor geogràfic i la por al procés revolucionari ajuden a explicar l'actitud de passar-se als «nacionals».

A través de la delegació provincial d'un dels serveis de FET y de las JONS, la minoria d'ex-combatents va poder beneficiar-se de la condició per a la qual havia fet mèrits, ja sigui per obtenir una col·locació o per ocupar els càrrecs polítics del nou règim. El fet de ser ex-combatent fou, evidentment, una manera de diferenciació en una societat de llarga postguerra, dividida entre guanyadors i perdedors.

Josep Clara és historiador.

NOTES

- (1) Sobre aquesta expedició, vegeu G. KLEINFELD i L.A. TAMS, *La División Española de Hitler. La División Azul en Rusia*, Madrid, San Martín, 1983.
- (2) Hi ha un bon estudi monogràfic de J. POU i J.M. SOLÉ i SABATÉ. *Anarquía i república a la Cerdanya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
- (3) Les dades electorals han estat aplegades per M. VILANOVA, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill-la Magrana, 1986.
- (4) J.M. SOLÉ i J. VILLARROYA, *La repressió a la vetguarda de Catalunya (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, 2 vols.
- (5) R. CHUECA, *El fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un estudio de FET-JONS*, Madrid, CIS, 1983, pp. 256. La meitat de «las vacantes en el Estado, Provincia, Municipio», anunciada el 1937, fou augmentada al 80 per cent segons la llei de 25 d'agost de 1939, la qual establia aquest repartiment: 20 per cent per a mutilats, 20 per cent per a provisionals i complement que posseïssin la Medalla de la Campanya, 20 per cent per a ex-combatents, 10 per cent per a ex-captius i 10 per cent per a orfes de guerra.
- (6) Sobre els que caigueren a Codo hi ha el llibre de S. NONELL BRU, *Así eran nuestros muertos*, Barcelona, Casulleras, 1964. Segons Borja de Riquer, es pot avaluar en uns 20.000 els catalans que lluitaren en l'exèrcit franquista ("Burgos 1937: divergències polítiques entre falangistes i catlins catalans", dins *Haciendo historia. Homenaje al Profesor Carlos Seco*, Madrid, 1989, p. 574, nota 4). Entre els voluntaris cal assenyalar que els allistats al Tercio de Nuestra Señora de Montserrat foren 1395 i que els de la Primera Bandera de Catalunya (falangistes) van ser 891. Vegeu Stanley G. PAYNE, *Los militares y la política en la España contemporánea*, Madrid, Sarpe, 1986, p. 488.

Quadre II

Distribució comarcal dels índexs d'ex-combatents, vots al Front d'Ordre i víctimes del període 1936-39

comarques	ex-combatents	vots F.O.	%
Alt Empordà	0,51	35,36	0,24
Baix Empordà	0,31	34,96	0,18
Cerdanya	0,85	41,53	0,57
Garrotxa	0,58	49,52	0,22
Gironès	0,53	52,64	0,27
Ripollès	0,56	36,42	0,23
Selva	0,43	50,89	0,20

Font: Per als vots del Front d'Ordre: M. Vilanova, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, Barcelona, 1987. Per a les víctimes, reelaboració de les ofertes per J.M. Solé i J. Villarroya, *La repressió a la vetguarda de Catalunya (1936-1939)*, Montserrat, 1989.